

УДК 159.954.9

Ігор Олександрович ЗУЄВ,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної психології факультету психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Євген Валентинович ЗАЙКА,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної психології факультету психології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Софія Альбертівна ЛЮБАР,

учениця 11 класу Безлюдівського юридичного
лицею імені Героя Радянського Союзу І. Я. Підкопая (м. Харків)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ З ОСОБИСТІСНОЮ ПОЗИЦІЄЮ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ

*Досліджено взаємозв'язок уваги та особистісної позиції учнів
5 класів в контексті проблеми адаптації до навчання в серед-
ній ланці школи.*

Ключові слова: когнітивні процеси, особистісна позиція,
школярі 5 класів.

Психологам системи освіти добре відома проблема адаптації школярів 5 класів до навчання у середній ланці. Проблеми розвитку дитини в контексті шкільної адаптації розглядались у роботах Л. Божович, Д. Ельконіна, Н. Гуткіної, І. Дубровіної та інших. Проте недостатньо досліджень присвячених особливостям когнітивної сфери учнів-п'ятикласників у процесі адаптації з урахуванням сформованості їхньої особистісної позиції.

Відомо, що адаптаційний процес 5-класників ускладнюється суттєвими змінами в шкільному житті дитини: появою нових предметів, новим змістом, методами і формами навчання, новими вимогами з боку вчителів-предметників, кабінетною системою навчання. Все це відбувається на фоні вступу дитини у більш складний віковий, підлітковий, етап її розвитку, що ще більш ускладнює цей процес. Важливим є вивчення пізнавальних процесів учнів, які в значній мірі забезпечують ефективне навчання – пам'ять та увага.

Дослідження в галузі когнітивної психології свідчать про зниження показників уважності учнів молодшого шкільного віку у порівнянні з їхніми показниками рівня запам'ятовування [1].

За Ш. Амонашвілі особистісна позиція учня – поняття, яке розкриває: наскільки дитина позиціонує себе як учня, школяра; наскільки приймається дитиною соціальна роль учня; наскільки дитина в своїй свідомості пов'язує власну особистість з навчальною діяльністю; наскільки сформована навчальна мотивація.

Метою дослідження було з'ясувати – чи є зв'язок між мірою сформованості особистісної позиції учнів 5 класів та розвитком їхніх когнітивних процесів, а саме – пам'яті й уваги.

В дослідженні взяли участь 30 п'ятикласників Безлюдівського юридичного ліцею. Було використано наступні діагностичні методики: «Коректурна проба», «Коротке вибіркове відтворення тексту»(Є. Заїка), «Виявлення особистісної позиції учнів» (Ш. Амонашвілі). Перші дві діагностичні методики дозволили виявити рівні розвитку пам'яті та уваги: низький, середній, високий, а третя – рівні сформованості особистісної позиції учня: перший рівень (низький), другий і третій (високий).

За результатами дослідження виявлено, що учні, які мають низький рівень пам'яті (неповне відтворення тексту, наявність надлишкової інформації) та перший рівень особистісної позиції (низький, орієнтація в завданні лише на інструкцію) проявили низький рівень уваги у 91 % випадків. Для порівняння: серед учнів, які мають низький рівень пам'яті при другому рівні особистісної позиції (бачення невідповідності в завданні й усвідомлення складності вирішення) – 88 % тих, хто мають і низький рівень уваги.

Серед учнів з третім рівнем особистісної позиції (високий, учень відразу переоцінює завдання, як тільки виявляє в ньому протиріччя)з високим рівнем пам'яті виявлено 39 % учнів, а з високим рівнем уваги 73 %.

При порівнянні розподілу учнів за особистісною позицією і за розвитком пам'яті виявлено, що серед учнів з першою позицією високий рівень пам'яті мають 24 % учнів, а серед тих, в кого друга і третя позиція разом високий рівень пам'яті мають 28 % школярів. Тим самим, відмінності за пам'яттю мало помітні.

А ось при порівнянні особистісної позиції з розвитком уваги виявлені більш помітні відмінності. Так, серед учнів з більш

високими другим та третім рівнями особистісної позиції низький рівень уваги мають 27 % учнів, а серед тих, хто мають низький перший рівень – 44 % учнів. Натомість, з високим рівнем уваги таких учнів відповідно 9 % і 2 %. Це можна наочно побачити в таблиці 1.

Таблиця 1.

Увага	Особистісна позиція	
	2-й і 3-й рівень позиції	1-й рівень позиції
Високий	9	2
Середній	64	54
Низький	27	44

Тим самим виявлено, що учні з різною сформованістю особистісної позиції в навчанні мають різний розвиток уваги. Серед школярів з найнижчим рівнем сформованості особистісної позиції більшість учнів мають низький рівень уваги і менше учнів – високий. Навпаки, серед тих учнів, які мають більш сформовану особистісну позицію менше тих, у кого низький рівень розвитку уваги й набагато більше – з високим.

Таким чином, особистісна позиція учня (в якій містяться позитивне відношення до навчання, прийняття соціальної ролі учня тощо) та увага учня мають тенденцію бути позитивно взаємопов'язаними. Натомість для пам'яті такої тенденції не виявлено.

Отримані результати вимагають у подальшому більш детального вивчення причин недостатньо сформованої особистісної позиції, а також пошуку засобів розвитку уважності учнів.

Список бібліографічних посилань

1. Амонашвілі Ш. О. До школи у шість років // Педагогічний пошук : кн. для вчителя / упор. І. М. Баженова. Київ : Рад. шк., 1988. С. 3–46.
2. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе. М. : Комплекс-Центр, 1993. 176 с.
3. Заика Е. В., Кузнецов М. А. Харьковская психологическая школа: 80 лет исследования психологии памяти. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія»*. 2015. № 50. С. 80–100.

Одержано 27.02.2018

Исследована взаємосвязь внимания и личностной позиции школьников 5 классов в контексте проблемы адаптации к обучению в среднем звене школы.

Ключевые слова: когнитивные процессы, личностная позиция, школьники 5 классов.

UDC 159.9+159.923.5

Andreyanna IVANCHENKO,

doctor of sciences in psychology, associate professor
(Interregional Academy of Personnel Management, the educational-scientific institute of international relations and social sciences, department of psychology);
<http://orcid.org/0000-0001-8470-43284>;

Oleksander TIMCHENKO,

doctor of sciences in psychology, professor,
leading researcher of the laboratory of crisis and disasters psychology
(National University of Civil Protection of Ukraine);
<http://orcid.org/0000-0002-5981-248X>;

Evgenij ZAIKA,

PhD in psychology, associate professor
(V. N. Karazin Kharkiv National University, department of general psychology)

THE STUDENTS' STRESS: PSYCHOPROPHYLAXIS AND OVERCOMING

The results of experimental research of the ways of personality's sanogenic qualities formation are presented. It has been defined that the students often use destructive ways to overcome the stress. A system of sanogenic organizational-psychological methods of stress prevention has been elaborated.

Keywords: stress, stress resistance, sanogenic qualities, recovering Reiki system, meditation, game trainings of cognitive processes.

The chronic stressful state – as a phenomenon – is acquiring in Ukraine more and more mass character and annually covers hundreds of thousands of students. This fact confirms the **topicality** of studying the person's stress resistance. The consequence of